

**МІСЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ
НА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ ПОРУБІЖЖІ:
ЯК ФОРМА ЛОКАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ
ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ**

Притулюк В. Є.

*аспірант кафедри всесвітньої історії
Волинського національного університету
імені Лесі Українки, Луцьк, Україна*

Місця національної пам'яті, значною мірою, віддзеркалюють історію народу: історію його становлення та розвитку, вибравши локальні особливості того чи іншого регіону. На порубіжних землях проживання двох та більше народів, їхні національні місця пам'яті є одночасно і засобом самоідентифікації, адже увиразнюють у собі культурно-історичні та ментальні риси нації. Українці та поляки, два сусідні народи, що за будь-яких історичних епох не розвивалася без взаємного впливу, відірвано чи окремо. Обидва сусідні народи впродовж усієї своєї історії тісно пов'язані порубіжними теренами проживання та багатовіковою історією сусідства, яка гучним відголосом нагадує про себе кризь століття.

Історично склалося так, що українсько-польське порубіжжя, пов'язане із частими міжнаціональними конфліктами, увібрало в себе чимало місць, що є символом національної пам'яті для обох народів (часто непримиренної та протилежної за оцінками сторін). Наслідком цього стало те, що по обидва боки міждержавного українського кордону сконцентровано чимало кладовищ, де покояться українці та поляки, що у різні роки воювали за власну державність.

А між тим, як зауважує Ю. Зерній, «за певних історичних умов всередині національної спільноти можуть співіснувати відмінні (генераційні, регіональні, корпоративні) опції історичної пам'яті. В такому стані колективна історична пам'ять схильна до політизації і може виступати дезінтегруючим чинником щодо національної ідентичності» [1, с. 35]. Саме тому важливим видається простежити локальні та національні особливості формування історичної пам'яті на українсько-польському порубіжжі.

Проблеми опіки над місцями національної пам'яті в сучасних українсько-польських відносинах пропонується розглянути на прикладі подій, що в останні десятиліття, із задрісною стабільністю, не пере-

стають збурювати, як польське, так і українське суспільства, і відомі широкому загалу, як «Волинська трагедія».

Після численних переговорів, і, здавалося б, остаточних домовленостей (як наприклад, відкриття у 2003 році меморіалу пам'яті у с. Павлівка, що на Волині Президентами України та Республіки Польща), проблема міжнаціонального українсько-польського протистояння у роки Другої світової війни із регулярністю постає знову і знов у суспільному та політичному дискурсі, досить часто стаючи предметом політичних маніпуляцій. Ухвала Сейму Республіки Польща від 22 липня 2016 року, про визнання подій на Волині у роки Другої світової війни геноцидом проти польського населення [3], стала черговим поверненням до, здавалося б, вичерпаній дискусії.

Розхитування антиукраїнських настроїв у РП поставило Україну перед необхідністю дати адекватну відповідь на такі, з точки зору автора, безпідставні звинувачення. Суспільний резонанс та звернення до історичної минувшини, намагання маніпуляції історичною пам'яттю з боку польського політичного істеблішменту, змістили акценти з двосторонніх взаємин на локальну історію, зробивши місця національної пам'яті на українсько-польському порубіжжі не просто предметом пильної уваги та повторних досліджень, але й місцями національної самоідентифікації.

Як відомо, українсько-польський конфлікт розгорнувся на етнічних українських землях (Волинь), де українці склали переважну більшість, і впродовж десятиліть піддавалися національним та релігійним утискам з боку поляків, оскільки у міжвоєнні десятиліття Волинь входила до складу Другої Речіпосполитої. То ж, хоча би з точки зору формальної логіки, про жоден геноцид не може йтися, бо саме українці піддавалися дискримінації на своїх етнічних землях.

Не вдаючись у глибокий аналіз причин українсько-польського протистояння у 1943–1944 років, очевидними є декілька факторів: головними причинами міжнаціонального конфлікту були: дискримінаційна політика польської держави щодо українців та вплив німецького і радянського чинників на міжнаціональний конфлікт [4, с. 64–66].

Складні міжнаціональні взаємини та вплив третьої сили, як відомо, призвели до того, що жертвами протистояння на Волині у роки Другої світової війни стали і поляки, і українці. Ця сторінка локальної історії з однаковим трагізмом вписана в історію обох народів, що мешкали на порубіжжі. Тому і не дивно, що по обидва боки кордону є чимала кількість місць поховань, пам'ятних знаків споруджених на вшанування пам'яті загиблих у цьому міжнаціональному конфлікті. Само по собі, це позитивне явище, яке свідчить про національну історичну пам'ять. Однак, намагання перекрутити факти, чи значно завищити

цифри жертв трагедії зі свого боку (з сторони Республіки Польща), викликає занепокоєння в Україні і дає підстави для різноманітних спекуляцій і політичних заяв, на кшталт уже згаданої ухвали польського Сейму [3].

Свідків «Волинської трагедії», які могли б заповнити прогалини у локальній історії, залишається усе менше в силу часової віддаленості тих подій, а натомість на території Волині з'являються все нові і нові пам'ятні знаки, встановлені за останні роки польською стороною, з крикливо неправдивими цифрами жертв міжнародного конфлікту, що частково є наслідком відсутності чітких правових актів, щодо встановлення пам'ятних знаків [2, с. 233–235]. Для української сторони це досить гостра проблема, яка у майбутньому потребує іще значного юридичного унормування. Адже, спорудження згаданих пам'ятних комплексів має узгоджуватися та відбуватися не лише в руслі національної політики пам'яті, але й не нести шкоди національній самоідентифікації українців.

Волинська крайова організація Всеукраїнського товариства «Прогрес» імені Тараса Шевченка ініціювала у серпні 2016 р. науково-дослідницький проект, що цілком лежав у площині локальної історії, «Тільки правда нам важлива!». В ході цього проекту було здійснено інвентаризацію пам'ятних знаків встановлених на Волині жертвам українсько-польського протистояння [5, с. 312–317]. Виявлені факти шокують: значна частина пам'ятних знаків встановлена полякам на території Волині – незаконна, оскільки не існує жодних дозвоільних документів з боку місцевої влади; цифри, що написані на пам'ятних знаках, перевищені у кільканадцять разів і не відповідають дійсності [4, с. 65–67]. Як приклад назвемо кілька сіл Волині: с. Охнівка, де згідно перепису населення проживало 8 поляків, а кількість польських жертв у цьому селі зазначена – 168 осіб; с. Домінополь (проживали лише поляки у кількості 230–250 осіб), було спалене у 1943 р., кількість жертв зазначена – 500 загиблих поляків.

Такі, та схожі приклади, дають підстави польській стороні робити заяви про факти геноциду польського населення, перекручувати історичні факти та маніпулювати суспільною свідомістю, загострюючи міжнародні взаємини.

Література:

1. Зерній Ю. О. Як суспільства пам'ятають: властивості та механізми функціонування історичної пам'яті. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4(9). С. 35–43.

2. Набок С. Політика пам'яті в сучасній Україні: проблеми формування та контраверсійність наслідків. *Етнополітичний контекст суспільних трансформацій у сучасній Україні*. К., 2017. С. 230–274.

3. Повий текст резолюції польського Сейму про визнання Волинської трагедії геноцидом. URL: https://zaxid.net/povniy_tekst_rezolyutsiyi_polskogo_seymu_pro_n1398458 Дата доступу: 21.03.2024 р.

4. Стрільчук Л. Питання історичної пам'яті в сучасних українсько-польських взаєминах. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Ч-49. *Історія*. Чернівці, 2017. № 1. С. 63–68.

5. Стрільчук Л., Нінічук А. Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах. Луцьк : Вжа-Друк, 2019. 368 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-387-6-15>

НОВІ ДАНІ ПРО ВТЕЧУ ГОЛОДНИХ УКРАЇНЦІВ НА ЗАХІД У 1932–1933 РОКАХ

Сергійчук В. І.

*доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії
світового українства Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

Голодомор 1932–1933 років змусив українців шукати порятунку на Заході, куди дістатися через кордон офіційно було неможливо. Тож наші голодні селяни намагалися знайти в ньому шпаринки, аби з небезпекою для власного життя пробратися непомітно для радянських прикордонників через Дністер, Збруч чи поліські болота. А вже там, в капіталістичному світі, вони могли сподіватися на шматок хліба, в першу чергу для голодних дітей.

Про ту небезпеку, яка підстерігала голодних людей за таких обставин, свідчив відомий організатор повстанського руху на Поліссі в роки Другої світової війни Тарас Бульба-Боровець: «Між втікачами та пограничними військами ГПУ ведеться справжня війна. Цілими ночами строчать кулемети та сяють ракети та прожектори, наче на фронті. Такого видовища ще цей кордон не бачив.

Біля польських прикордонних урядів хмари народу. Хто ж це такий? Це вже ні буржуї, ні куркулі, ні інженери, ні кооператори, ні про-